

primjer samostana sv. Petra u Dragi na otoku Rabu. I njegov je opat Paskal god. 1355. bio oslobođen plaćanja pristojbe "propter paupertatem", ali se 1362. god. njegov nasljednik Nikola obvezao na pristojbu od 50 florena koja se spominje još godine 1442.

Navedeni podaci o visini i mijenama "zajedničke pristojbe" i mnogi drugi koji ovdje nisu mogli biti spomenuti upućuju na pitanja koja istraživanju hrvatskoga srednjovjekovnoga društva, navlastito proučavanju razvoja crkvenih institucija, tek moramo postaviti. U kojoj mjeri "zajednička pristojba" zbiljski odražava gospodarsku razinu nadarbine? Kako se utvrđivala njezina visina? Je li ona uistinu odgovarala trećini godišnjeg prihoda nadarbine ili je ona bila samo približna? U sredini XV. stoljeća splitski se nadbiskup, primjerice, obvezivao na pristojbu od 200 florena, a u istom razdoblju visina prihoda što ih je dobivao od zakupa posjeda svoje nadbiskupije gibala se, prema splitskom notarijatu, između 1100 i 1250 dukata. I zatim, kakav je bio odnos gospodarske moći crkvenih institucija na hrvatskom području prema onima izvan njega, na okolnim prostorima? Ostrogonski nadbiskup se, primjerice, potkraj XIV. st. obvezivao na "zajedničku pristojbu" od 2000 florena, koliko je zagrebački biskup plaćao samo između 1421. i 1455. god., dok je u čitavom XIV. stoljeću njegova pristojba iznosila znatno manje, 400 florena. Je li tolika bila i imovna razlika između zagrebačke i ostrogonske Crkve?

Izvorna građa Apostolske komore, dakle, objelodanjena u prvom svesku serije *Monumenta vaticana croatica*, bogato je vrelo podataka o XIV. i XV. stoljeću hrvatske povijesti. Ona s novog motrišta osvjetljava razvoj crkvenih institucija na hrvatskom srednjovjekovnom području, pa je nedvojbeno vrijedan prinos istraživačkoj osnovici hrvatske historiografije.

Tomislav Raukar

Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994. Zbornik u čast kardinala Franje Kuharića, Zagreb 1996, str. 717

U Zagrebu je od 3. do 5. studenoga 1994. godine održan znanstveni skup "Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094-1994" u povodu 900. obljetnice osnutka Zagrebačke biskupije i prvoga poznatog pisanog spomena imena Zagreb. Na skupu su svoja izlaganja pročitali najbolji poznavaoči raznovrsne problematike vezane uz 9-stoljetnu povijest Zagrebačke nadbiskupije čiji su znanstveni rezultati predstavljeni u ovom zborniku. Na početku je u zborniku predstavljena čestitka pape Ivana Pavla II. kardinalu Franji Kuhariću u povodu 25 godina upravljanja Zagrebačkom nadbiskupijom i 50-godišnjice svećeništva, a zatim i pozdravna riječ te čestitka Ante Škvorčevića. Zatim je predstavljena propovijed kardinala Franje Kuharića "In te, Domine, speravi..." (Ps 31,1). Damir Bobovec izložio je cjelovitu "Bibliografiju kardinala Franje Kuharića" (20-59) poredavši je kronološki. Popis sadržava 970 bibliografskih jedinica poredanih kronološkim redom od prvih radova objavljenih 1963. do 1994. godine.

Dio zbornika u kojem su izneseni pozdravi započinje prilogom Antuna Škvorčevića "Znanstveni skup Zagrebačka biskupija i Zagreb 1094.-1994." (62-65) u kojem su izloženi tijekom priprema, organizacija te su ukratko predstavljeni autori i njihova izlaganja. Pozdravne govore održali su Franjo Šanjek ("Otvorenje znanstvenog skupa" 67-68) i Ivan Supek ("Pozdravna riječ u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti" 73-74), a tiskana je i "Propovijed na misi u katedrali 4. studenoga 1994." (69-71) kardinala Franje Kuharića. "Zaključni govor" održao je Juraj Kolarić (75-76), a "Završnu riječ" (77-78) kardinal Franjo Kuharić.

Prvi znanstveni prilog predstavljen u zborniku je rad "Hrvatski prostor i kršćanstvo prije Zagrebačke biskupije" (81-95) autora Tomislava Raukara. Autor upozorava da dublju analizu crkvene organizacije kao i procesa pokršćavanja Hrvata bitno ograničava nedostatak izvornih dokumenata za razdoblje od 7. do 11. stoljeća. Ipak, područje jadranskog priobalja i neposrednog zaleđa lakše je proučavati nego prostor Panonije. Crkvena organizacija i mreža dijeceza uspostavljena je u 7. i 8. stoljeću. Od početka 9. stoljeća započinje intenzivno pokršćavanje Hrvata i osnivanje hrvatskih kneževina, a zamjetan je razvoj književnosti pisane latinskim i glagoljskim pismom. Na crkvenim saborima održanim 925. i 928. godine u Splitu utemeljena je jedinstvena crkvena organizacija u Dalmaciji i Hrvatskoj.

Lujo Margetić u članku "Kritička raščlamba vrela najstarije povijesti Zagrebačke biskupije" (97-101) najprije razmatra Felicijanovu ispravu te iznosi mišljenje da ona nije pisana od nadbiskupa Esztergoma i ne 24. travnja već kasnije. Autor odbija opis Slavonije koja je u ispravi opisana kao poganska i necivilizirana zemlja sve do dolaska Ladislava. Razmatra i problem "Messie", zemlje spomenute u Ladislavovu pismu opatu u Montecassinu 1091. godine, te napominje da to nije niti Srbija niti Bosna, nego Slavonija. Mađarski povjesničar György Györffy priložio je članak pod nazivom "Zur Frage der Gründung des Bistums von Zagreb" (103-106) u kojem razmatra problem osnutka Zagrebačke biskupije. Napominje da se osnutak Zagrebačke biskupije uklapa u rimsku politiku kralja Ladislava I. Na temelju nekih isprava i "Chartularium Jadrense" autor postavlja osnutak Zagrebačke biskupije u razdoblje od 1087. do 1090. godine. Borsla Iván, mađarski povjesničar, autor je rada "A zágrábi püspökség prédiálisai a XV. század elején" (Predijalci Zagrebačke biskupije s početkom XV. stoljeća) (107-115). Članak je rezultat autorova rada na građi u Zagrebačkom nadbiskupskom arhivu koja se odnosi na biskupske predijalce početkom 15. stoljeća.

U radu pod nazivom "Tri priloga za proučavanje prvog doba postanka Zagrebačke biskupije" (117-126) Valentin Putanec razmatra tri problema: a) značenje termina "idolatrija" u Felicijanovoj ispravi iz 1134. godine; b) prilog za kronotaksu zagrebačkih biskupa: biskup Sigindinus; c) biskup Duh i pojava kroatizma u Radovanovoj Bibliji (11.-12. st.). Mijo Lončarić u članku "Hrvatski jezik u 'Felicijanovoj ispravi' i u drugim slavonskim dokumentima iz XII. stoljeća" (127-132) razmatra jezične aspekte ove isprave. Analizirajući grafičke osobine onomastičkog materijala (osobnih imena, toponima i mikrotoponima) autor je razložio moguće veze između hrvatskog jezika i jedne od njegovih varijanti - kajkavskoga - korištenog u zapadnoj Slavoniji u 12. stoljeću. Ante Gulin autor je članka "Srednjovjekovni zagrebački kaptol (utemeljenje, ustroj i javna djelatnost)" (133-151). Autor razmatra vrijeme postanka zagrebačkog kaptola (1093.-1094. ili 1089.-1090. godine). Također govori o prvim kanonicima koji su bili iz županija Zala i Somogy u Mađarskoj. Kaptol je postao "locus credibilis" 1228. godine, a u 14. stoljeću imao je 32 člana. Kao "locus credibilis" funkcionirao je do 1867. godine. Autor govori i o pečatu kaptola te napominje da su poznata tri razna pečata do 17. stoljeća.

U radu "Neki aspekti Statuta zagrebačkog kaptola" (153-162) Magdalena Apostolovska Maršavelski analizira neke odredbe "Statuta capituli Zagrabiensis" s obzirom na predijaliste i emfiteute. Autor istražuje položaj i osobine institucije emfiteuta u strukturi kaptolskog zemljišnog vlasništva. Zaključuje da grupe predijalista i emfiteuta stoje na suprotnim krajevima društvene stratifikacije. Lujo Margetić autor je članka "Zagrebačka biskupija prema Arpadovićima i Anžuvincima" (163-168). Autor najprije analizira ulogu Zagrebačke biskupije u vrijeme vladavine dinastije Arpadovića. U drugom dijelu autor razmatra položaj Zagrebačke biskupije u vrijeme dinastije Anžuvina, osobito se osvrćući na osobu Augustina Kažotića. Opširno razmatra odnose biskupije s bratom Ludovika I. Stjepanom. Također se osvrće na politiku zagrebačkog biskupa Pavla Horvata u vezi s dinastičkim zapletima krajem 14. stoljeća. Jakov Stipišić u članku "Biskup Sigindin i biskup Prodan" (169-177) odgovara na povijesnu dilemu stvorenu oko ovih dviju

osoba. Osobito se osvrće na atribut u Kolomanovoj ispravi iz 1102. godine gdje se Sigindinus naziva "episcopus Zagoriensis". Autor zaključuje da ovaj termin zapravo označava zagrebačkog biskupa. Nadalje, autor govori o atributu "ecclesia Cupanensis" koji se spominje u jednoj ispravi iz 12. stoljeća, a čuva se u Engleskoj. Zaključuje da ovaj termin označava Zagrebačku biskupiju. U članku "Ivan Vitez od Sredne, kanonik kustos zagrebački, nadbiskup ostrogonski i protektor Zagrebačke biskupije u doba kralja Matije Korvina" (179-188) Miroslav Kurelac govori o raznim aspektima iz života ovog velikog humanista. U vrijeme Matije Korvina Ivan Vitez od Sredne obnašao je najviše državne službe, a u intelektualnom smislu pripadao je pokretu "devotio moderna". Utjecao je na osnivanje središta humanističkog obrazovanja i klasične kulture u Zagrebu, Oradei, Budi, Esztergomu i Bratislavi u koje je doveo znamenite humaniste iz cijele Europe. Autor govori i o suprotstavljanju Ivana Viteza od Sredne apsolutističkim težnjama Matije Korvina. Također razmatra stav Ivana Viteza od Sredne s obzirom na Turke i odnose unutar Zagrebačke biskupije. Mirko Valentić u radu "Zagrebačka biskupija i hrvatsko-turski ratovi" (189-197) analizira ulogu Zagrebačke biskupije u vrijeme hrvatsko-turskih ratova za razdoblje od teškog poraza na Krbavskom polju 1493. do slavne pobjede kod Siska 1593. godine koja je predstavljala prekretnicu u turskim vojnim uspjesima u Europi. "Biskupske i kaptolske protuturske utvrde" (199-202) rad je autora Andreja Žmegača. Autor ukratko iznosi povijest nastanka sistema utvrda od 13. do 16. stoljeća. Napominje da se aktivnost Zagrebačke biskupije u organiziranju obrane od Turaka vidi upravo u izgradnji fortifikacijskog sistema, te se osvrće na utvrd u Čazmi, u blizini Dubrave, sistem utvrda oko zagrebačkog kaptola i utvrdu Sisak. Ivan Golub u članku "Križanić kontroverzist" (203-225) govori o kontroverziji koju je napisao Križanić pod nazivom "Bibliotheca Schismaticorum Universa". U knjizi su predstavljani svi važniji autori pravoslavlja od Focija do Križanićeva vremena, a on je preveo tekstove s grčkog i ruskog na latinski jezik. Moto pod kojim je Križanić pisao ovo djelo bilo je "veritate et charitate" kako je to naznačio na naslovnici djela. U članku "Kontroverzistička djela zagrebačkih teologa XVII. i XVIII. stoljeća" (227-240) autor Vlado Košić govori o osobama kontroverzistima s područja Zagrebačke biskupije i njihovim djelima: Benediktu Vinkoviću, Jurju Mulihi, Franji Ks. Pejačeviću, Antonu Werntleu, Ivanu Kr. Šimuniću, Antunu Kanižliću te o zbirci radova niza istočnih autora "Eustratii Presbyteri Constantionopolitani" koju je uredio za tisak Stanislav Latković. Alojz Jembrih autor je članka "Antun Vramec u službi Zagrebačke biskupije" (241-255) u kojem govori o službama koje je obnašao Antun Vramec u Zagrebačkoj biskupiji nakon povratka iz Rima gdje je stekao doktorat 1567. godine. Obnašao je dužnost župnika u nekoliko župa Zagrebačke biskupije. Bio je također sudac izabran od Hrvatskog sabora. Objavio je dvije knjige pisane na kajkavskom dijalektu: "Kronika vezda znovič spravljena" i "Postila". Franjo Emanuel Hoško autor je rada "Slavonski dio Zagrebačke biskupije nakon oslobođenja od Turaka" (257-269). U radu autor govori o razdoblju od kraja 17. stoljeća kada je Zagrebačka biskupija proširena na istočnu Slavoniju. Pastoralnu službu na ovom području vodili su franjevci provincije Bosne Srebrene, ali se ubrzo situacija mijenja jer se državna vlast počinje oslanjati na feudalnu strukturu. Ovo je dovelo do suprotstavljanja franjevaca, te u konačnici do ukidanja franjevačkih samostanskih pastoralnih područja i povlačenja franjevaca iz župa u samostane.

U članku "Odnosi Zagrebačke i Bačko-kaločke nadbiskupije između 1526. i 1852." (271-281) Ante Sekulić prvo iznosi povijest Bačko-kaločke nadbiskupije do 1526. godine. Zatim razmatra položaj Zagrebačke biskupije pod jurisdikcijom kaločkog nadbiskupa te dokumente koji govore o odnosima između Zagrebačke biskupije i kaločko-bačkih nadbiskupa. Autor napominje da je znatan broj zagrebačkih biskupa kasnije bio izabran za kaločko-bačke nadbiskupe. Mile Bogović u radu "Veze Zagrebačke i Senjsko-modruške biskupije" (283-293) prvo ukratko govori o nastanku i povijesti Zagrebačke te Senjske i Krbavske biskupije. Veći dio rada posvećen je osobama koje su podrijetlom bile iz Senjske, a postali su zagrebački biskupi (npr. Martin

Brajković), te osobama podrijetlom iz Zagrebačke biskupije koji su postali senjski i krbavski biskupi (npr. Petar Gal od Seča, Benedikt Bedeković). "Veza između Zagrebačke (nad)biskupije i Đakovačke ili bosanske i Srijemske biskupije" (295-308) rad je autora Andrije Šuljaka. Autor upozorava da povijesne i društvene veze ovih dviju biskupija datiraju još iz vremena ranog kršćanstva, a protežu se kroz cijeli srednji vijek. Srijemska, kao i Zagrebačka, biskupija bile su pod jurisdikcijom Kaločke nadbiskupije. Zagrebačka je (nad)biskupija dala nekoliko biskupa Srijemskoj i Bosanskoj biskupiji. Najvažnija osoba koju treba spomenuti je đakovački biskup Strossmayer. Autor također govori i o kulturno-obrazovnim vezama npr. o vezama Fakulteta katoličke teologije u Zagrebu i Katoličkog fakulteta u Đakovu. Juraj Kolarić u članku "Prosvjetiteljstvo i jozefinizam u Zagrebačkoj biskupiji" (309-316) razmatra problem odnosa države i Crkve te pokušaj osnivanja državne crkve u Habsburškoj monarhiji u vrijeme Marije Terezije, Josipa II, Franje I, Ferdinanda I. i Franje Josipa I. Autor napominje da je jozefinizam pridonio učvršćenju vanjske organizacije Crkve, ali samo iz razloga da bi pojačao državni utjecaj u Crkvi. Jozefinizam je bio formalno ukinut Konkordatom iz 1855. godine, ali je njegov duh zadržan unutar državne hijerarhije, školskog sistema, tiska, te djelomično unutar Crkve. Agneza Szabo autor je rada "Sudjelovanje svećenstva Zagrebačke (nad)biskupije u hrvatskom narodnom preporodu između godina 1835. i 1848." (317-331). Autorica razmatra ulogu svećenstva (npr. biskupa Aleksandra Alagovića, Jurja Haulika, župnika župe sv. Marka Stjepana Pogleđića) u podržavanju središnjih institucija hrvatskog narodnog pokreta i širenju nacionalnih ideja u svim slojevima društva.

U članku "Uzdignuće Zagrebačke biskupije na nadbiskupiju (11. XII. 1852.) prema spisima bečke Nuncijature (ASV)" (333-338) autor Tomislav Mrkonjić analizira korespondenciju između nuncija u Beču M. Vialo Prela i vatikanskog državnog tajnika kardinala Antonellija u vezi s uzdizanjem Zagrebačke biskupije u nadbiskupiju 1852. godine. Lelja Dobronić autor je članka "Zagrebački biskupi i hrvatska kultura" (339-357). Autorica govori o velikom utjecaju pojedinih biskupa na razvoj arhitektonskih stilova (romanike, gotike) u Hrvatskoj. Važnu ulogu u izgradnji katedrale imao je biskup Timotej, biskup Ivan utemeljio je skriptorij, Agustin Kažotić reorganizirao je školu na Kaptolu. Biskup Pavao Horvat zabilježio je sve vrijedne umjetničke predmete, dok je biskup Osvald naručio prvu inkunabulu 1484. godine. Neki od biskupa bili su pisci latinisti kao npr. Juraj Gregorijanec, Juraj Drašković, Benedikt Vinković. Biskup Maksimilijan Vrhovec bio je vlasnik tiskare itd. "Književne posvete hrvatskih autora zagrebačkim biskupima (XVI. - XVIII. stoljeća)" (359-371) rad je autora Rafe Bogišića. Autor u radu analizira posvete Antuna Vramca Jurju Draškoviću, Antuna Vramca Petru Herešincu, Jurja Habledića Martinu Borkoviću, Pavla Rittera Vitezovića Martinu Brajkoviću, Jurja Muliha Jurju Branjugu itd. Posvete katkad, napominje autor, sadržavaju biografske podatke o autoru, upućuju na piščevo podrijetlo i obrazovanje, odražavaju lingvističke fenomene itd. Lav Znidarčić autor je članka "Organizirano djelovanje katoličkih svjetovnjaka na području Zagrebačke nadbiskupije (1852.-1994.)" (373-393). Autor je kronološkim redom predstavio aktivnosti katoličkih svjetovnjaka od 1852. godine do osnutka hrvatskoga katoličkog pokreta, zatim obrađuje različite razvojne stupnjeve pokreta u vrijeme I. svjetskog rata, te između dva svjetska rata. Autor također govori o nestranačkoj organizaciji Katolička akcija, te o položaju katoličkih svjetovnjaka u vrijeme komunističke Jugoslavije. Franjo Šanjek u članku "Redovništvo u povijesti Zagrebačke biskupije u srednjem vijeku" (395-401) iznosi kratki pregled povijesti cistercita, viteških redova (templara, ivanovaca i regularnih kanonika sv. groba jeruzalemskog), te prosjačkih (dominikanci i franjevci) i pustinjačkih (augustinci, pavlini) redova na prostoru Zagrebačke biskupije u srednjem vijeku. U članku "Blaženi Augustin Kažotić u pučkoj predaji" (403-412) Vitomir Belaj na temelju nekoliko legendi sačuvanih u mjestima Zagrebačke nadbiskupije (Zagreb, Vugrovec, Cernik) iznosi hagiografsku analizu zagrebačkog biskupa A. Kažotića. Autor napominje da se analizom legendi mogu uočiti učeni elementi kršćanskog vjerovanja, ali i narodni elementi kojih se korijeni nalaze

čak i u pretrkršćanskim vremenima. Tomislav Šagi-Bunić autor je članka "Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu" (413-419). Autor iznosi povijest ove ustanove od 1633. godine kada su postavljeni njezini temelji pa sve do 1992. godine kada Generalna skupština Zagrebačkog sveučilišta izdaje dekret kojim izjavljuje: "Katolički bogoslovni fakultet jest član Zagrebačkog sveučilišta, i to u nepretrgnutom slijedu od osnutka ovoga sveučilišta do danas." "Metropolitanska knjižnica" (421-433) rad je autora Vladimira Magića. Pregledno iznoseći povijest knjižnice autor napominje da je ovo jedna od najstarijih knjižnica u Hrvatskoj osnovana 1093-1094. kada je osnovana i Zagrebačka nadbiskupija. Također govori o vremenima kada je knjižnica dostizala svoje najveće dane te o osobama koje su pridonijele procvatu knjižnice (biskupi Mikulić, Vrhovac, Haulik). Knjižnica posjeduje bogat fond rukopisa (150) pisanih na hrvatskom, latinskom, njemačkom, grčkom, talijanskom, francuskom, mađarskom i drugim jezicima. Juraj Kolarić autor je članka "Katolička djetićka društva u Hrvatskoj" (435-457) u kojem analizira na temelju izvorne građe uzroke nastanka i povijesti djetićkih društava u Zagrebu od sredine 19. do zabrane Katoličkog djetićkog društva u Zagrebu 1944. godine. Također govori o važnosti ovih društava za razvitak hrvatske nacionalne svijesti u početku 20. stoljeća. U radu "Sudski proces protiv nadbiskupa Stepinca" (459-482) Lav Znidarčić najprije donosi kratki opis povijesne situacije u Hrvatskoj poslije Drugog svjetskog rata osobito s obzirom na odnos komunističkih vlasti prema Crkvi i nadbiskupu Stepincu. Također su razmotrene pripreme oko hapšenja nadbiskupa Stepinca te manipulacija medijima, tijek suđenja i presuda. Na kraju, autor iznosi podatke o posljedicama koje je ovaj slučaj izazvao u Crkvi, narodu i komunističkom režimu. Stjepan Damjanović autor je članka "Glagoljaštvo u Zagrebačkoj biskupiji" (483-491) u kojem se osobito osvrće na razdoblje od 15. do 17. stoljeća kada se osjeća značajna glagoljaška aktivnost u Zagrebačkoj biskupiji, što je dobro dokumentirano u ondašnjim izvorima. Autor govori i o različitim mišljenjima o podrijetlu glagoljice u Zagrebačkoj biskupiji (kontinuitet iz ranijih razdoblja, imigracija pred Turcima, službenici obitelji Frankopan).

U članku "Zbirke glagoljskih spomenika u Zagrebačkoj biskupiji" (493-503). Anica Nazor najprije upozorava da su u Zagrebu sačuvane najbogatije zbirke glagoljskih dokumenata (u Arhivu HAZU, Povijesnom muzeju Hrvatske, Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci, Metropolitanskoj knjižnici, samostanu franjevaca trećoredaca u Zagrebu). Sačuvani glagoljski dokumenti datiraju od početka 12. do prvih desetljeća 19. stoljeća i omogućavaju proučavanje razvoja glagoljskog pisma. Božo Sučić autor je rada "Franjevci trećoreci glagoljaši i njihova baština u Zagrebačkoj nadbiskupiji" (505-513). Autor govori o dolasku franjevaca trećoredaca u Zagreb 1925. godine te o prenošenju provincijalnog arhiva u Zagreb 1928. godine. Autor donosi popis glagoljskih dokumenata čuvanih u arhivu podijelivši ih na administrativne knjige, molitveno-liturgijsku i teološko-pastoralnu građu, školsku građu i pojedinačne dokumente. Vladimir Zagorac autor je članka "Liturgija zagrebačke Crkve" (515-520). Autor napominje da se tzv. zagrebački ritual može podijeliti u nekoliko razdoblja: prvo razdoblje poznavanje temelja zagrebačkog rituala koje uključuje rukopise od 11. do 13. stoljeća; drugo razdoblje koje je predstavljeno kodeksima iz 14. i 15. stoljeća; treće razdoblje koje započinje odlukom o liturgiji donesenom na Tridentskom koncilu, te tiskanjem postridentskih liturgijskih knjiga. "Skica o glazbenom životu zagrebačke stolnice u srednjem vijeku" (521-526) članak je autorice Katarine Livljanić u kojem, na temelju nekih primjera liturgijske muzike koja se izvodila u zagrebačkoj katedrali u srednjem vijeku izlažu se razlike između usmene i pismene tradicije u liturgijskoj muzici. Autorica zaključuje da usmena i pismena tradicija koegzistiraju u zborskom repertoaru izvođenom u zagrebačkoj katedrali. Enio Stipčević u članku "Doprinos Zagrebačke biskupije hrvatskoj glazbenoj kulturi" (527-532) govori o 10 stoljeća muzičke kulture na prostorima Zagrebačke biskupije. Najvažniju ulogu u brizi oko muzičke kulture imala je Crkva što je pridonijelo razvitku muzičkih oblika ne samo crkvenih liturgijskih već i narodnih.

U radu "Restaurirane orgulje na području Zagrebačke nadbiskupije" (533-538) autorica Jagoda Meder govori o rezultatima dva desetljeća duge bitke za restauraciju orgulja u Hrvatskoj.

Zabilježene su 182-je orgulje izgrađene od 17. stoljeća do 1850. godine, a u posljednjih 20 godina samo njih 20 je restaurirano. Autorica napominje da je osnovni razlog slabim restauratorskim zahvatima nedostatak materijalnih sredstava kako bi se okupio tim stručnjaka koji bi izvršio potpunu restauraciju svakih pojedinih orgulja. Radovan Ivančević autor je članka "Revalorizacija nadbiskupijskog kompleksa na Kaptolu" (539-549) koji je podijelio u ove cjeline: Rast i razvoj kompleksa; Građevni organizam danas; Teorijske pretpostavke revalorizacije; Zanemarivanje "nevidljivoga" renesansnoga spomenika; Mogućnost revalorizacije spomenika i ambijenta; Prijedlog urbanističko-arhitektonskog programa; Prioritet arheološkog istraživanja; Arheološke hipoteze; Analogije s Dubrovnikom; Ponovljeni prijedlog revalorizacije; Metoda "pogleda unatrag". Diana Vukičević-Samaržija autorica je rada "Likovne pojave na kraju XV. i početkom XVI. stoljeća - gotika u renesansi" (551-558). Ukratko se osvrće na dva lijepa primjera kasnogotičke arhitekture, crkve u Voćinu i Rači. Utvrde nastale pojavom turske opasnosti u našim krajevima prvi su primjeri renesansne arhitekture, kasnije izražen u dvorskoj arhitekturi, osobito u sjevernoj Hrvatskoj.

U članku "Juraj Haulik i likovne umjetnosti" (559-571) autorica Olga Maruševski napominje da je park u Maksimiru planiran i izgrađen prema osobitim arhitektonskim i umjetničkim zamislima nadbiskupa Haulika. Važna je i njegova intervencija u unutrašnjost katedrale gdje je zamislio preuređenje svetišta i dizajnirao ikonografski program. Nadbiskup Haulik bio je i pokrovitelj nekih hrvatskih slikara kao npr. Matije Brodnika i Karasa kojima je pomogao školovanje u Italiji. Anđelko Badurina u radu "Hagiotopografija Zagrebačke (nad)biskupije" (573-577) objašnjava pojam "hagiotopografija", što bi se moglo prevesti kao "svetomjestopis", tj. opis i katalogiziranje svetih mjesta. Na području Republike Hrvatske, prema autorovim računanjima, bilo je ukupno 6385 svetih mjesta, a u Zagrebačkoj biskupiji do Turaka 1610 svetih mjesta. Od toga broja najviše svetih mjesta bilo je posvećeno Bogorodici, zatim Ivanu Krstitelju, Trojstvu itd. "Ikonografija sv. Ladislava na području Zagrebačke (nad)biskupije" (579-591) rad je autorice Marije Mirković. Sv. Ladislav prikazivan je u hrvatskoj ikonografiji od samih početaka štovanja njegova kulta, i to na način uobičajen u Europi, ali i s osobitim crtama ikonografskog izražavanja u Hrvatskoj vezanim uz njegovu ulogu u utemeljenju Zagrebačke biskupije. Mirna Abaffy autorica je članka "Valvasorova zbirka Zagrebačke nadbiskupije" (593-598) u kojem iznosi podatke o nastanku i povijesti ove najstarije i najvažnije zbirke starih grafika i crteža u Hrvatskoj. Zbirku je sakupio Janez Weikard Valvasor u 17. stoljeću i u svoje je vrijeme ona bila jedna od rijetkih specijaliziranih zbirki u cijeloj Europi. Ivan Mirnik u radu "Medalje Zagrebačke nadbiskupije u riznici katedrale i Arheološkome muzeju u Zagrebu" (599-621) donosi katalog medalja prema sljedećoj kategorizaciji: Nadbiskupske medalje s detaljnim opisom 21 medalje; Razne istaknute osobe s 9 opisa medalja; Spomenica na razne događaje i proslave s 10 opisa medalja; Svetačke medaljice Zagrebačke nadbiskupije s 36 opisa medalja; Medaljice prve svete pričesti sa dva opisa medalja; Medaljice svete potvrde s 3 opisa medalja; Razna katolička društva s opisom 15 medalja; Mariološki i euharistijski kongresi s opisom 14 medalja.

"Građanska naselja na Kaptolu i Zagrebu u XIV. i XV. stoljeću" (623-632) rad je Ivana Kampuša. U radu autor govori o osnutku i gospodarskom značenju naselja Vlaška Ves, Lepa Ves ili Nova Ves te o pravnom položaju stanovnika ovih naselja i njihovom odnosu s Kaptolom. Govori i o nastanku Opatove Vesi nakon što su se cisterciti 1307. i 1315. godine naselili u Zagrebu, te o postanku Vesi sv. Franje (kasnije Opatovine) u 15. stoljeću. Vladimir Bedenko u članku "O prostoru Kaptola u srednjem vijeku" (633-648) na temelju izvora iz 13. stoljeća govori o razvoju cestovne mreže i postanku "Vicus Latinorum". Također razmatra ulogu i smještaj "curie bani", banove rezidencije te 13-stoljetne utvrde koja je bila vlasništvo Kaptola. Mirko J. Mataušić autor je članka "Katolički tisak u Zagrebačkoj nadbiskupiji" (649-660). Autor je rad podijelio u nekoliko zasebnih cjelina u kojima razmatra sljedeće probleme: Što je katolički tisak;

Počeci katoličkog tiska; Katolički pokret; Između dva rata; Poslije Drugoga svjetskog rata. Autor razmatra razdoblje od 1771. godine do uspostave demokratske Hrvatske.

U članku "O veterinarsko-medicinskoj djelatnosti na vlastelinstvima (imanjima) Zagrebačke biskupije i Kaptola u XVIII. i XIX. stoljeću" (661-670) Josip Lukačević govori o stočnim zaraznim bolestima godine 1763., 1764. te 1771. Autor govori i o zdravstvenoj ispravnosti mesnica i klaonica. Ljudi koji su bili zaduženi za suzbijanje ovih bolesti nazivali su se "medicus", "vice comes", "judex nobilium" i drugi. Stočne su zaraze u tadašnjoj Hrvatskoj suzbijane u skladu s tadašnjim znanstvenim spoznajama. Petar Marija Radelj autor je članka "Prilozi za bibliografiju o Zagrebačkoj nadbiskupiji" (673-690) u kojem donosi opsežan i vrijedan popis radova koji se odnose na razna područja istraživanja u svezi sa Zagrebačkom nadbiskupijom.

Vrijednost ovog izuzetnog znanstvenog pothvata nije samo u visokom znanstvenom stupnju kojim su pisani svi prilozi za simpozij i zbornik nego i u izuzetno kvalitetnim ilustracijama, kartama i crtežima koji doprinose boljem razumijevanju pisanih radova. Valja spomenuti i kazalo imena koje omogućava lakši uvid i snalaženje zbornikom. Možemo zaključiti da zbornik radova "Zagrebačka biskupija i Zagreb" znači veliki znanstveni doprinos te postaje nezaobilazna literatura u proučavanju 9 stoljeća života Zagrebačke (nad)biskupije.

Zoran Ladić

Mirjana Strčić, Petar Strčić, Hrvatski istarski trolist. Laginja, Mandić, Spinčić.
Izd. centar Rijeka, Rijeka 1996, 1-122.

O Istri nikada nema dovoljno radova. Zahvaljujući jednoj čitavoj plejadi hrvatskih povjesničara Istra je mnogo bolje istražena nego npr. Međimurje. No to nije bez razloga. Istra je hrvatskoj, slovenskoj i talijanskoj povijesti i kulturi dala veliki prinos, a Mirjana i Petar Strčić su dali ovim, ali i drugim svojim djelima, nemali prilog obogaćivanju naše spoznaje o istarskim ljudima i zbivanjima koji su važni za hrvatsku povijest i kulturu.

U ovom djelu opisuju se tri ličnosti, koje su djelovale nakon pada neoapsolutizma kada je pokrajina Istra s Kvarnerskim otocima imala Sabor i zemaljsku vladu u Poreču, ali je bila dio Austrijskog primorja s namjesništvom u Trstu. U upravljanju vlada u Beču oslanjala se na talijanaško-talijanski sloj, pri čemu su zanemarivani interesi brojnih Istrana koji su nastavali sela. Ovakvom vladanju odupirao se prvi naraštaj hrvatskih preporodnih djelatnika (Juraj Dobrila, dr. Dinko Vitezić i Mate Bastian), a osamdesetih godina devetnaestog stoljeća drugi (Matko Laginja, Matko Mandić i Vjekoslav Spinčić), s time da su ova trojica rođena u Kastavštini, te da su borbenije nego prva generacija nastavili upozoravati na hrvatstvo Istre. O ovoj trojici Kastavčana se dosta pisalo, ali su Strčićevi sada sintetizirali naše fragmentarne spoznaje o tim velikanima, te su nam dali, kako piše pokojni akademik Dragovan Šepić u uvodnom slovu, "djelo trajne vrijednosti", sa znanstvenim uvidom u tešku borbu za nacionalni opstanak Hrvata na najzapadnijem hrvatskom prostoru.

Knjiga je sastavljena tako da su prvo prikazane osnovne silnice, povijesni procesi i ličnosti Istre u XIX. i u početcima XX. stoljeća, što ima puno opravdanje s obzirom na tekst koji slijedi. Zatim su autori prikazali život i djelovanje Matka Laginje (Klana, 1852. - Zagreb, 1930), pravnika i pravaša osebujnog istarsko-otočnoga tipa, koji je spriječio romaniziranje opatijskog područja, progovorivši i na saboru u Poreču 1883. hrvatskim jezikom, pomažući gospodarsko

J U B I L A R N I
H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

posvećen je

prof. dr. Jaroslavu ŠIDAKU,

*njegovu osnivaču i glavnom uredniku
(1948 – 1985)*

IZDAVAČ: Društvo za hrvatsku povjesnicu

REDAKCIJSKI ODBOR

Mirjana GROSS

Ivan KAMPUŠ

Ivica PRLENDER

Tomislav RAUKAR

Petar STRČIĆ

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Ivan KAMPUŠ

LEKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva:

Društvo za hrvatsku povjesnicu

Zagreb, Odsjek za povijest, Filozofski fakultet

Ul. Ivana Lučića 3

Cijena ovog broja iznosi 200 kuna

Izdanje časopisa sufinancira

Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske

Mišljenjem Ministarstva kulture Republike Hrvatske br. 532-03-1/7-94-01 i 5320317-96-01
od 18. XI. 1994. i 1. III. 1996. časopis je oslobođen plaćanja poreza na promet.

Slog i prijelom na kompjutoru: DENONA, Garićgradska 6 – Zagreb

Tisak: KRATIS, Vrapčanska 15 – Zagreb, prosinac 1997.